

Гудзь В.М., здобувач освіти,
Нагорняк Т.Л., д. політ. н., професор,
професор кафедри політології та
державного управління

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА УМОВ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Новий світопорядок як система взаємовідносин між глобальними, регіональними, національними і локальними акторами, проявляється у зростанні рівня їх взаємозалежності, безсуб'єктності прийнятих рішень та форм соціальної активності. Асинхронність і нелінійність становлення нового світопорядку передбачає формування нових транскордонних просторів і появу нових політичних неінституціоналізованих акторів, новий рівень організації соціокультурного діалогу і ціннісного виміру соціальної реальності.

Одного із найвагоміших значень набуває культурна глобалізація, наріжним питанням якої є ідентичність. Під її впливом локальні культури і культурні середовища витісняються, на заміну яких приходить новий уніфікований тип культури, т.з. «культурний імперіалізм» або масова культура, в умовах якої цінності європейської цивілізації поглинають традиційні цінності країн третього світу.

Глобалізація культури залишається суперечливим процесом, у якому стають невиключними тенденції до інтеграції та диференціації ідентичностей, кооперації та протиставлення груп інтересів за принципом культурної ідентичності, універсалізації та локалізації ціннісного світосприйняття. У цьому контексті слід визнати, що наслідком лібералізації цінностей, умовності державних кордонів, неконтрольованості комунікативних просторів і зростання цифрових смислів стає політика соціального контролю. Український дослідник Д.Ягунов зазначає, що суспільство ХХІ століття перетворилося на об'єкт соціального контролю, піддаючись впливу процесів *net-widening*, набуваючи ознак *карцерного суспільства*, де традиційні національні системи соціального контролю стають більш гнучкими і технологічними. Це створює ще більшу небезпеку перетворення суспільства на глобальну тотальну інституцію, де критерієм ізоляції, дискримінації та подальшого соціального розшарування є абстрактне поняття «соціальна небезпека» [1].

С. Хантінгтон, американський політолог та соціальний філософ у роботах «Зіткнення цивілізацій» та «Багатолика глобалізація» зазначає, що витoki глобалізації культури слід шукати у технологічній революції та економічній глобалізації, які посприяли створенню потоку культурних благ [2].

Д. Ягунов вперше в політичній науці обґрунтував «концепцію паноптично-карцерної держави, функції якої зводяться до максимального соціального контролю населення шляхом широкого використання її інститутами практик ув'язнення, поширення неінституційних форм обмеження свободи громадян (у тому числі тих, які не пов'язані з кримінальною юстицією) та напрацювання практик цифрового контролю». А також довів «політичну природу соціального контролю як прояву політичної влади [4]. Виходячи із розуміння природи соціального контролю, даний процес передбачає добровільну відмову від обмеженого національного культурного простору на користь «безпечного» та «комфортного» середовища культури споживання. Посилює цю взаємозалежність створення єдиного інформаційного простору, яка руйнує соціокультурні моделі, замінюючи їх складові на універсальні символи і значення через мережу Інтернет, кінематограф, економічні показники тощо. Таким чином, метою культурної глобалізації постає уніфікація культурного життя, яку можна розглядати як на рівні окремого суспільства або регіону, так і на рівні людства. Ефективне функціонування суспільних системи включає можливість передбачення дій та поведінки індивідів. Відсутність усталених моделей поведінки сприяє дезорганізації та фрагментації суспільства. Тому доцільною є поява механізмів соціального контролю, які регламентують та консолідують діяльність усіх учасників соціальних відносин, що забезпечить суспільний розвиток та прогрес. Згідно бачення П. Бурдьє, реалізація соціального контролю суспільства, відбувається не лише через прийняття норм та цінностей, як зазначав Е. Дюркгейм, а і через «відтворення сучасної культури, яка сприяє інтересам влади через диференційовану систему розподілу знання через освітні інститути, навчальні заклади тощо». «Контроль, який ми маємо право називати соціальним, спирається на авторитет усього суспільства» [4]. У класичному розумінні, соціальний контроль передбачає саморегулювання та підтримку цілісності суспільства, його соціального порядку, гармонізацію суспільних відносин. При цьому, соціальний контроль передбачає вплив на соціальні групи, які не сприяють досягненню суспільного консенсусу (девіанти) та протидію такій поведінці.

На думку авторки доцільно розглядати державну культурну політику як засіб досягнення цілісності соціального порядку через дію відповідних інститутів та реалізацію стратегічних дій. Ряд сучасних держав є національно роздробленим та стикаються із внутрішніми протиріччями між окремими суспільними групами. Задля їх подолання проводиться політика соціальної інтеграції, в основі якої - забезпечення доступу до культури усіх представників суспільства.

Одним із основних принципів державної політики у сфері культури є забезпечення національних цінностей, визнання культури як чинника цілісності нації та утвердження спільності суспільства. Відповідно, формування і поширення популярної культури і посилення глобальних впливів не сприяє можливості держав створювати умови для розвитку культури нації шляхом реалізації державних політик. Уніфікація культурних чинників та цінностей

зумовлює нівелювання впливу цих інституцій на соціальний контроль, передаючи ці функції світовому суспільному простору.

За умов формування нового постмодерного глобалізованого світу, актуальними постають питання суб'єкту та об'єкту соціального контролю, яку позицію займають суспільства у ньому. Новий світопорядок передбачає розмиття меж між прийнятним і девіантним, і відповідно, збільшення механізмів соціального контролю, появи нових тотальних інститутів. Американський соціолог, засновник теорії символічного інтеракціонізму Е.Гоффман зазначав, що сучасні суспільства характеризуються все більшою рухливістю і динамічністю. Проте за будь-яких умов існуватиме певна частина, яка буде характеризуватись відстороненням від загальної соціальної та культурної динаміки суспільства, які є тотальним інститутом [5].

Таким чином, можна припустити, що суспільство не лише здійснює соціальний контроль, але і стає об'єктом спостереження. Функція соціального контролю може виконуватись не лише державними інститутами, а розширитись до дії міжнародних організацій і корпорацій та інших неоінституційних акторів. Об'єктами спостереження при цьому стають усі, хто проявляє потенційно девіантну поведінку.

Оскільки для сучасних світових процесів характерне явище культурної глобалізації, це неминуче призводить не лише до ціннісного зближення культур, а і зростання співзалежності держав. Популярна культура поглинає і стає над національними культурними процесами, які починають набувати характеру інтернаціональних. Це може розцінюватись як втрата національної культури та ролі державних політик у сфері культури не лише як способу соціального контролю, а і забезпечення розвитку суспільства, підтримки його цілісності і ціннісних орієнтацій.

Список літератури

1. Ягунов Д. В. *Пенітенціарна політика як складова соціального контролю*. Одеса: Фенікс, 2020. 674 с.
2. Хантингтон С. *Столкновение цивилизаций?* М. АСТ, 2003. 603 с.
3. Ягунов Д.В. *Пенітенціарна політика як складова соціального контролю*. Автореферат. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/issue/view/354> (Дата звернення: 19.11.2021)
4. E. Ross. *Social control. The survey of the foundation of order* New York: The Macmillan Company, 1918. 466 p.
5. Goffman E. *The Characteristics of Total Institutions* Ed. by A. Etzioni. *A Sociological Reader in Complex Organizations*. L., 1970.